

Geopolitik och ekonomisk utveckling

Ulf Samuelsson från UD höll vid Östtimorkommitténs medlemsmöte den 12 november införandet "Östtimor - inklämt mellan två regionala stormakter." Utgångspunkten var att Östtimor geografiskt, befolkningsmässigt och ekonomiskt är en minination jämfört med grannländerna Indonesien och Australien. Ulf redogjorde därefter för hur detta påverkat det rättsliga efterspelet i Indonesien till våldet i Östtimor 1999 och gränsdragningen i Timorhavet med Australien, bl.a. på basis av besök i Östtimor 2003 och 2004.

Östtimor - Indonesien

Länderna är starkt påverkade av den sammanflätade historien. På det folkliga planet känner vissa vanliga indoneser sympati för Östtimor. De uttrycker förlåtelse och visar skuldskänslor för de övergrepp Indonesien begått. En uppfattning är att man måste uppnå samexistens. Andra indoneser menar däremot att Östtimor måste skylla sig självt. Läget i landet hade varit bättre om det hade förblivit ockuperat. En del indoneser ser ner på Östtimor och menar att det inte är en lika fin del av den indonesiska världen.

I Östtimor ser en grupp människor med bitterhet på Indonesien och är emot omfattande kontakter mellan länderna. Andra östtimoreser är dock mera pragmatiska och anser att kontakter är nödvändiga. Förhoppningar finns om att ett förbättrat politiskt läge i Indonesien positivt skall påverka ländernas relationer. Från officiellt håll menar Östtimor att landet skall föra sin politik och har rätt att göra så. Försoningsvilja, som ibland nästan gränsar till underkastelse, finns.

Många frågor på bordet

Gränsdragningen, säkerhetssituationen, kommunikationerna till enklaven Oecussi i Västtimor, egenomsfrågor och flyktingarna i Västtimors status hör till de gemensamma frågor länderna måste lösa. Därtill kommer sanning och rättvisa: vem skall stå till svars för våldet 1999? Frågan har behandlats i rättsprocesser i Indonesien och Östtimor.

Rättegångarna i Indonesien kom till efter internationella påtryckningar, men har blivit en stor besvikelse. Av de 17 åtalade personerna är alla utom milisledaren Eurico Guterres frikända; hans överklagande är under behandling. Bakom domstolsutslagen ligger dåliga åtal, varför Indonesiens högsta domstol ej gått emot utslagen.

Rättsprocessen i Östtimor

I Östtimor har rättsprocessen drivits med stöd av FN och med deltagande av nationella och internationella domare. Ett stort antal fall har behandlats men många har varit svåra att genomföra, eftersom de åtalade befunnit sig i Indonesien och Östtimors regering ej

begärt att få dem utlämnade. Ett exempel är att åtalet som brottmålsenheten väckte mot f.d. ÖB Wiranto före det indonesiska presidentvalet inte vidarebefodrades av Östtimors riksåklagare. Han vägrade att underteckna en arresteringsorder, eftersom han saknade regeringens stöd: ett utlämnande låg ej i nationens intresse. President Xanana Gusmão menar att Östtimor inte får stöta sig med Indonesien. Landets befolkning är emellertid irriterad över denna inställning. Den innebär nämligen att bara de små bovarna på det lokala planet bestraffas medan de stora går fria.

Östtimor-Australien

Australien känner sig som en storebror gentemot Östtimor, som officiellt uttrycker tacksamhet över trupsändningarna för att stävja våldet efter folkomröstningen 1999.

Man uttrycker dock irritation över gränsdragningen i Timorhavet, som är en fråga i vilken många australier är kritiska mot landets regering. Australien hävdar att gränsen skall dras enligt kontinentalsockelprincipen medan Östtimor framhäver att mittlinjeprincipen skall gälla. Östtimor har fått 90% av intäkterna från ett fält som uppgår till 20% av de totala fälten, men det ej är det rikaste. I realiteten har Australien berövat Östtimor inkomster genom oljeutvinningen i Timorhavet. Samtidigt berömmar Australien sig självt över att ha gett ett stort stöd till Östtimor. Australien kan erbjuda mer oljepengar till Östtimor, som emellertid vill lösa gränsdragningsfrågan först.

Framtiden

Angående framtiden sade Ulf att en lösning av rättsfrågan i Indonesien är avhängig framförallt landets politiska utveckling. Många i den nya regering som tillträdde efter presidentvalet hör till det gamla gardet. I gränsdragningsfrågan är hinder mot en lösning att Australien är övertygat om att man själv har rätt och att de internationella protesterna mot landet är svaga.

I den efterföljande diskussionen kom det fram att det fortfarande finns många förstörda hus i Dili, men parlamentet och regeringsbyggnaden är i gott skick. Språkblandning mellan indonesiska, portugisiska och tetum är en del av livet i Östtimor. Fattigdomen är mer omfattande på landsbygden än i städerna.

Per Magnus Wijkmans presentation

Per Magnus Wijkman, som är medförfattare till en konsultrapport åt Sida, talade om "Några personliga reflektioner kring Timor Lestes ekonomiska utvecklingsmöjligheter." Konsultrapporten handlar om handelns roll för Östtimors ekonomiska utveckling och

vilken handelspolitik man skall föra. Arbetet omfattade besök i landet 2001 och 2002. Per upplevde Östtimor som ett härjat land där risfälten icke odlades, konstbevattningen ej fungerade, kaffebuskarna var förvildade, skogen var borta och boskapen hade slaktats. I Dili fanns det överallt förstörda hus, vägarna var sönderkörda och telekommunikationerna fungerade dåligt. Det som fungerade hade FN-skyld.

Östtimor hade före besöken genomgått en BNP-minskning på 30%. 40% av befolkningen levde under fattigdomsgränsen, d.v.s. på under en dollar per dag. 80% av befolkningen levde på landsbygden på jordbruket medan industrin endast svarade för 3% av BNP. Det gick en lärare på 62 elever och analfabetismen var hög. Kapitalstocken var förstörd, humankapitalet var svagt och statsinstitutioner som polis och rättsväsende var svaga. Utgångspunkten för att bygga upp det nya Östtimor var således dålig.

Handelspolitik

Att formulera en handelspolitik inför självständigheten var en nästan omöjlig uppgift. Landet hade ett mycket stort handelsbalansunderskott; exporten motsvarade bara 2-3% av importen. Biståndspengar finansierade importen. Pengarna som kom in via FN drev upp lönerna, vilka var tre gånger högre än i Indonesien. Även fackföreningarna i Östtimor låg bakom lönehöjningarna. Parallellt med den höga lönenivån rådde hög arbetslöshet.

Rapporten kom fram till att handelsbalansunderskottet måste försvinna inom 5-10 år. Förhoppningen var att oljan skulle täcka underskottet. Per uttryckte dock skepsis mot detta: oljeintäkterna och tidpunkten för oljeutvinningen är svårbedömda. Oljeintäkter kan vidare lätt skapa korruption. Oljan ger ej heller jobb i Östtimor utan i andra länder.

Produkt- och marknadsdifferentiering

Rapporten underströk behovet av att öka varuexporten och minska importen. Ett led i den politiken är att differentiera exportprodukterna och exportmarknaderna. Exporten bestod till 80% av kaffe som exporterades i lika delar till Indonesien och USA. Vanilj, sandelträ, frukt och grönsaker nämndes som nya produkter, även om sandelträ nästan är borta.

Problem för kaffeodlingen var att kaffebuskarna var gamla och inte hade beskurits samt att arbetskostnaderna var högre än i grannländerna. Bönderna ville ej heller ha differentierade priser utan för dem var snabb förädling viktigt. Kaffebuskarna missköttes under den indonesiska ockupationen och är nu allmänningar. De oklara egendomsförhållandena gör att ingen har intresse av att förnya buskarna. Detta gäller även risfälten.

Få exportmarknader

80% av utrikeshandeln var koncentrerad till USA, Indonesien och Australien. Nya marknader behövs därför. Fiske, turism samt grönsaks- och fruktodling är näringar möjliga att utveckla. Ett problem för utvecklingen är att hamnar saknas på sydkusten. Östtimor var tidigare en fiskerikation, men nu saknas fungerande hamnar och andra länder fiskar utanför landets kuster. Enklare industriprodukter borde gå att tillverka - bl.a. behövs insatsvaror till oljefälten.

Regeringen har anslagit en miljon dollar för att upprätta en industripark, som enligt Per borde förläggas till Baucau på nordkusten. Där råder nu laglöshet och hög arbetslöshet. Å andra sidan finns det en oanvänd flygbas byggd av USA, det finns hamnar som kan ta containerfartyg och, om det byggs vägar, kan Baucau bli ett regionalt utvecklingscentrum. Regeringens roll blir att bygga infrastruktur för att företag sedan skall kunna etablera sig.

Importersättning

På importsidan gäller det att ersätta import med inhemsk produktion. Det gäller särskilt ris, som nu utgör 20% av den legala importen; lika mycket smugglas in. Indonesien subventionerar ris, vilket gör priset lägre i Östtimor där alltså arbetskostnaderna är högre. Därför måste produktiviteten höjas i Östtimor. Rapporten kom fram till att Östtimor måste föra en öppen och liberal handelspolitik samt öppna nya marknader utomlands. Förslag läggs fram på att öppna en landkorridor och öppna gränsstationer för handel med Indonesien och att på sikt sluta ett frihandelsavtal (ett avtal man de facto hade under ockupationsåren).

Handel med Australien och Indonesien

Det gäller att i handelspolitiken prioritera Indonesien och att lägga det förflutna bakom sig. Förklaringarna är det geografiska läget, indonesiskans funktion som ett lingua franca och grannskapsförhållandet. Geografin påverkar även handeln med Australien, som har den största ambassaden i Dili. Australien svarar för över 35% av direktinvesteringarna i Östtimor och är den största biståndsgivaren. Man har inga tullar mot import från Östtimor. Det finns möjligheter att gemensamt utveckla Australien, Östtimor och Indonesien. Detta kan bli ett alternativ till det portugisiska arvet, vilket kan försvåra det regionala samarbetet.

Under frågestunden sades det att grundläggande problem som lag och ordning samt rättsväsende måste lösas för att exportindustrin skall kunna utvecklas. Infrastrukturen måste också fungera; nu saknas t.ex. el i Baucau och fisket är drabbat av elbristen. Skolorna saknar lärare. Genom att basen för den ekonomiska utvecklingen är smal, drabbar den korruption som finns landet hårt. Ett problem för handelspolitiken är att den sköts av flera departement, vilket skapar maktkamp.

Gabriel Jonsson